

FIGURATIVNOST ABDOMINALNIH ORGANA U HRVATSKIM PRIJEVODIMA U BIBLIJI: METONIMIJA I MERIZAM BUBREGA I SRCA

Boris Beck – Danijel Berković

Fakultet političkih znanosti, Zagreb
Boris.beck@fpzg.hr
Biblijski institut, Zagreb
dberkovic@bizg.hr

UDK: 347.78.034:27-23]:81'373.612.2
617.55:27-23
<https://doi.org/10.34075/cs.56.2.4>
Pregledni znanstveni rad
Rad zaprimljen 7/2020.

Sažetak

U radu se ukazuje na važnost biblijskog leksika povezanog s abdominalnim organima, kako u izvorniku, tako i u hrvatskim prijevodima. Hebrejske riječi za bubrege i jetru u Bibliji na hrvatski se ne prevode uvijek doslovno, kao što se to ne čini ni u prijevodima na druge jezike, nego se katkad prevedu figurativno, zbog čega je provedena semantička i traduktološka analiza tih izraza. Abdominalni organi imaju u Bibliji značajnu ulogu, kako u fiziološkoj funkciji, tako i kao sjedište najdubljih osjećaja, pri čemu se s bubrežima, jetrom i žuču povezuju srdžba i gnjev. Bubrezi i jetra tako govore o psihosomatskim aspektima emocionalnih stanja biblijskih pisaca, zbog čega se na raznim mjestima ne prevode doslovno, nego se shvaćaju kao metonimije osjećaja. Budući da se unutar ove teme znakovito javlja par srce/bubreg, uočljiva je tendencija da se taj izraz shvati figurativno, kao merizam koji obuhvaća cjelokupnost čovjekova razmišljanja i osjećanja.

Ključne riječi: Biblija, prevođenje, abdomen, srce, metonimija

UVOD: ORGANI I TJELESNA CJELOVITOST

U ovom se radu ukazuje na važnost biblijskog leksika povezanog s abdominalnim organima, kako u izvorniku, tako i u hrvatskim prijevodima, jer o ispravnom razumijevanju semantike unutarnjih organa u biblijskom tekstu ovisi i točnost prevoditeljskog procesa. Iako se tema unutarnjih organa može činiti nevažnom za Bibliju, čak i bizarnom, valja skrenuti pažnju na to da je riječ o važnom aspe-

ktu tjelesnosti, a tijelo je jedna od ključnih biblijskih tema. Nadalje, budući da je uočeno da se hebrejske riječi za bubrege i jetru u Bibliji na hrvatski ne prevode uvijek doslovno, kao što se to ne čini ni u prijevodima na druge jezike, nego se katkad prevedu figurativno, bit će provedena semantička i traduktološka analiza tih izraza te će se pružiti uvid u psihosomatske aspekte povezane s njima kako bi se pridonijelo boljem razumijevanju tog problema.

O problemu razumijevanja i prevođenja abdominalnih organa u Bibliji ne postoji opsežna literatura u svijetu, a ni u Hrvatskoj nije ta tema iscrpno istražena, iako je tematizacija tijela općenito veoma važna u Svetom pismu, zbog čega se osjeća potreba za detaljnijom analizom tog pitanja. Problem je zanimljiv jer tijelo biblijskog čovjeka obuhvaća osobu u njezinoj individualnoj, društvenoj i povijesnoj egzistenciji, a s druge je strane tijelo potrebno otkupljenja, na što se odgovara božanskim utjelovljenjem – tijelo se tako javlja u Bibliji i kao biološka, i kao društvena, i kao teološka danost. Napose se uočava da biblijski pisac kroz govor o svojoj antropološkoj dimenziji iskazuje svoje emocionalno stanje te svojevrsnom neverbalnom komunikacijom i iskazima o psihosomatskomu upućuje na osjećaje i vjerska stajališta, o čemu postoji znanstvena literatura.¹

Temelj židovstva, od biblijskih vremena do naših dana, nalazi se u integritetu čovjekova tijela u njegovoj cjelovitosti i neoskrvjenosti. U pripravi za Izlazak iz egipatskog ropstva Izraelci su trebali prinijeti žrtvu, s tim da je žrtvena životinja morala biti תמים (*tamim*)², dakle cjelovita i bez mane – „Janje neka bude bez mane“³ – kako stoji u Svetom pismu. Način razmišljanja za biblijskog Izraelca Aubrey Johnson naziva „sintetičkim“ jer ga „uvelike karakterizira zahvaćanje totaliteta“⁴, što znači da je svijest o cjelovitosti (tjelesnoj i moralnoj) bila i ostala presudno važna. Stanje bolesti ili tjelesne necjelovitosti

¹ Godfrey Driver, *Some Hebrew Medical Expressions*, *Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft* (1953.) 65, 252-262; Terrence Collins, *The Physiology of Tears in OT*, *Catholic Biblical Quarterly*, 33 (1971.) 1, 18-38; Gruber Mayer, *Aspects of Nonverbal Communication in the Ancient Near East*, Gregorian & Biblical Press, Rim, 1980.; Mark Smith, *The Heart and Innards in Israelite Emotional Expression*, *Journal of Biblical Studies*, 117, (1998.) 3, 427-436; Paul Kruger, *Non-Verbal Communication and Symbolic Gesture in the Psalms*, *Journal of Northwest Semitic Languages*, (1994.) 45, 213-222.

² תמים (*tamim*), pridjevski je oblik תם (*tam*) u značenju „cjelovit“, a osim tjelesne cjelovitosti odnosi se i na moralnu cjelovitost kao integritet ljudske osobe. Za Nou se kaže da je bio תמים נפשו, što se prevodi kao neporočan ili besprijekoran čovjek.

³ Izl 12,5; navedeno prema: *Biblija. Stari i Novi zavjet*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb (1990.).

⁴ Aubrey Johnson, *The vitality of the individual in the thought of Ancient Israel*, University of Wales, Cardiff, 1964., 1.

bilo je takvo psihofizičko stanje za biblijskog Izraelca da predstavlja svojevrsno predvorje smrti i umiranja, o čemu svjedoče brojni tekstovi biblijskog Psaltira gdje se traumatična iskustva psalmista doživljavaju kao smrtna prijetnja.⁵ Nasuprot tome, zdravlje i tjelesna cjelovitost predstavljaju nadasve poželjno životno stanje.

1. TEORIJE PREVOĐENJA I ABDOMINALNI ORGANI

Među mnogim definicijama prevođenja, napose kad je riječ o biblijskom prevođenju, možemo se odlučiti za one koje uvažavaju važnost čuvanja poruke ili na one koje je ne uvažavaju.⁶ Prevođenje se, primjerice, može smatrati „zamjenom elemenata jednog jezika (...) ekvivalentnim elementima drugog jezika“⁷, odnosno „reproduciranjem poruke izvornoga jezika najbližim prirodnim ekvivalentom na jeziku primatelja“⁸. Iako su te dvije definicije naizgled identične – jer uključuju pojam ekvivalencije – upućuju na vrlo različite prevodilačke prakse. Naime, biblijski prijevodi, prema Haug,⁹ mogu se razvrstati u četiri kategorije, u interlinearne, gdje se doslovno prevodi riječ po riječ, filološke, gdje se čuvaju gramatičke i sintaktičke konstrukcije izvornika, konkordantne, gdje se važni termini, teologemi, uvijek prevode istom riječju, te komunikativne, gdje se u prijevodu nastoji više rekreirati kontekst nego tekst izvornika. Te različite vrste ekvivalencije Salevsky¹⁰ razvrstava u tri temeljna modusa prevođenja, u kojima bi se u jednoj krajnosti nalazila vjernost fonetskim, morfološkim, sintaktičkim i leksičkim strukturama

⁵ Usp. Danijel Berković, *Personal and Private Religious Experience in the Biblical Psalms*, neobjavljena doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2019. Mitchell Dahood, *Psalms I. 1-50*, Doubleday, New York, 1965.; Gruber Mayer, *Rashi's Commentary on Psalms*, Jewish Publication Society, Philadelphia, 2007.

⁶ Usp. Boris Beck, Aporije zbog kojih se biblijski prijevodi razlikuju, *Crkva u svijetu* 49 (2014.) 1, 19-38.

⁷ A. G. Oettinger, *Automatic language translation: Lexical and technological aspects, with particular reference to Russian*, Harvard University press, Cambridge MA, 1960., 110.

⁸ E. A. Nida i C. R. Taber, *The theory and practice of translation*, E. J. Brill, Leiden, 1969., 12.

⁹ Usp. Hellmut Haug, Ein Vergleich zwischen den großen 'Gebrauchsbibeln': Lutherbibel – Einheitsübersetzung – Gute Nachricht u: Walter Gross (ur.) *Bibelübersetzung heute. Geschichtliche Entwicklungen und aktuelle Herausforderungen*, Stuttgart (2001.), 329-364. Usp. Rudolph Kassülhke, *Eine Bibel – Viele Übersetzungen. Ein Überblick mit Hilfen zur Beurteilung*, Brockhaus, Wuppertal, 1998., 28-33.

¹⁰ Heidemarie Salevsky, *Translationwissenschaft. Ein Kompendium*, Peter Lang, Frankfurt, 2002., 128-129.

izvornog teksta, makar i po cijenu razumljivosti prijevoda, dok bi druga krajnost bila vjernost komunikaciji, pri čemu bi se već spomenute strukture žrtvovala za račun komunikativnosti i funkcionalnosti prijevoda; po sredini bi se nalazila vjernost smislu, što bi se označilo mješovitim tipom prijevoda koji je „katkada bliži ishodišnom tekstu ukoliko nastoji reproducirati strukture ishodišnog teksta“, a katkada je bliži „komunikativnom tipu prijevoda ukoliko teži estetsko-poetskoj kvaliteti“¹¹. Nida¹² u biblijskom prevođenju razlikuje formalnu ekvivalenciju koja je „usmjerena na samu poruku, kako u obliku tako i u sadržaju“ te teži „da poezija korespondira poeziji, rečenica rečenici, koncept konceptu“, dok bi dinamička ekvivalencija težila „potpunoj prirodosti izraza“, koja bi se očitovala u tome da se za recipijenta rekreira „kontekst njegove vlastite kulture“, a ne „kulturalni obrasci izvornog jezičnog konteksta“. Pojam ekvivalencije, iako se na prvi pogled čini prikladnim i samorazumljivim, pokazuje se tako višestruko problematičnim. S jedne je strane pitanje čega ekvivalenciju želimo – jezičnih elemenata, kako to traži Oettinger, ili poruke, kako to zahtijevaju Nida i Taber; nadalje, postavlja se i problem „estetsko-poetske kvalitete prijevoda“ kao nečega što se u procesu nalaženja ekvivalenta može ostvariti ili izgubiti. Pojam ekvivalencije zato je u znanstvenoj literaturi višestruko kritiziran, ponajprije zato što su navedene definicije cirkularne – „pojam prijevoda definira se uz pomoć pojma ekvivalencije i obratno“¹³ – ali veći je problem u tome da taj termin „stvara iluziju simetrije između jezika“¹⁴ kad simetrije vrlo često nema, kao što to pokazuje, primjerice, Stolze.¹⁵ Naime, sržni problem prevođenja nalazi se u tome da nekom entitetu u ishodišnom jeziku ne odgovara uvijek jedan i samo jedan entitet u ciljnom jeziku, nego da u ciljnom jeziku nekad postoji više mogućih ekvivalenata, a nekad nijedan.

Problemi oko prevođenja biblijskih pojmova povezanih s integritetom i tjelesnošću ljudske osobe očituju se na leksičkoj razini. Jedan od sržnih pojmova potpunosti tijela jest *duša* (נֶפֶשׁ) (*nefeš*). Pojam duše nije apstraktan, nego upućuje na cjelovitost i vital-

¹¹ Božo Lujić, *Lingvističke teorije prevođenja i novi hrvatski prijevod Biblije, Bogoslovska smotra* 77 (2007.), br. 1, str. 59-102, 66.

¹² E. A. Nida, *Toward a science of translating: With special reference to principles and procedures involved in Bible translating*, E. J. Brill, Leiden, 1964., 159.

¹³ Nataša Pavlović, *Uvod u teoriju prevođenja*, Leykam international, Zagreb, 2015., 109.

¹⁴ Mary Snell-Hornby, *Translation studies: An integrated approach*. J. Benjamins, Amsterdam, 1988., 22

¹⁵ Usp. Rade Gundis Stolze, *Übersetzungstheorien. Eine Einführung*, Gunter Narr Verlag, Tübingen, 2005. 98.

nost osobe i ljudskog tijela, a etimološki označuje *dušnik*, *grlo* i *vrat* osobe.¹⁶ Naime, kroz dušnik prolazi životni dah, a kroz grlo hrana kojom se čovjek hrani. S tim u skladu, Šeol (Podzemlje) razjapljenim ždrijelom (שָׁרָף) (*nefeš*) nahranit će se zločincima: „Podzemlje će razvaliti ždrijelo (*nefeš*), razjapit će ralje (פֶּחַל) (*peh*) neizmjerne da se u njih strmoglave odličnici mu i mnoštvo sa svom grajom i veseljem!“¹⁷ Već se iz tog primjera vidi da hrvatski pojam *duše* – etimološki povezan s riječju za *duh* i *dah* – nije posve analogan biblijskom poimanju. Još je veća diskrepancija s pojmom za *srce*. Budući da *srce* i *duša* u Bibliji obuhvaćaju cjelovitost unutarnjeg života, opseg njihovih senzacija uključuje i pozitivna i negativna emotivna stanja, od klicanja Gospodinu – „raduje se moje srce (לֵבִי) i veseli moja duša (נִגְלִי בְּיָדָי)“¹⁸ – zatim slavljenja Boga („Blagoslivljaj Gospodina, dušo moja“)¹⁹, pa do očaja i zdvojnosti: „Sva mi je duša smučena“ (בָּהֶל).²⁰ Dok se srce i duša spominju na mnogim mjestima u Svetom pismu, u različitim kontekstima, mozak se uopće nigdje ne spominje, što valja pripisati tome da njegova funkcija u staro doba nije bila poznata, čime se ujedno i objašnjava zašto se srce smatralo sjedištem ne samo osjećaja nego i sjećanja, ideja, planova, odluka ili misli. Od unutarnjih organa Biblija, nadalje, ne pridaje simbolična značenja plućima (čak se i ne spominju), iako je pojam daha/duha iznimno važan. Naprotiv, snažan simbolični potencijal ima krv (kao sjedište života) i maternica (רֶחֶם ili חֶמֶם) (*rhum*), koja se etimološki nadovezuje na pojam i riječ za milosrđe.²¹ Iz svega iznijetog razvidno je da sustav unutarnjih organa za govornika hrvatskog jezika, i konotacije vezane za nj, nipošto ne odgovaraju predodžbenom sustavu unutarnjih organa u Bibliji – iz čega slijedi očiti problem: ako se određeni abdominalni organ iz izvornika prevede analognom riječju na hrvatski, konotacije povezane s njim neće biti iste za čitatelja prijevoda kao i za autora Svetog pisma, a možda ni denotacije.

2. UTROBA – LJJEČENJE, PRORICANJE I TJESKOBA

Abdominalni organi ljudskog tijela u psihofiziološkom smislu odigravaju važnu ulogu u integritetu i cjelovitosti tijela i ljudske

¹⁶ Nefeš (שָׁרָף) je srodan akademskom *napištu* i ugaritskom *npš* sa značenjem grlo ili vrat.

¹⁷ Iz 5,14; Kršćanska sadašnjost.

¹⁸ Ps 16,9; Kršćanska sadašnjost.

¹⁹ Ps 103,1; Kršćanska sadašnjost.

²⁰ Ps 6,4; Kršćanska sadašnjost.

²¹ Usp. André Chouraqui, *Deset zapovijedi danas. Deset besjeda za pomirenje čovjeka s ljudskošću*, Konzor, Zagreb, 2005., 113.

osobe biblijskog pisca. Što se nutarnjih organa tiče, za biblijskog čovjeka srce zauzima središnje mjesto, ne samo u tijelu nego i kao zamišljeno središte cjelokupnog čovjekova duševnog života. O srcu Karl Rahner piše da predstavlja „cjelokupnost čovjekove osobe, njezin najdublji i najautentičniji centar, sadržavajući u sebi i čovjekovu misao, i čovjekovu volju, i čovjekov osjećajni dinamizam, konotirajući ujedno i čovjekov fizički organ“²²; stoga su srce (לב) (*leb*) i duša (נֶפֶשׁ) (*nefeš*), kao unutarjni organi, opsežno obrađivani unutar biblijskog teksta i konteksta.²³ Iako su značenja koja je srcu pridavao biblijski čovjek šira od onih koja mu se, izvan medicinskih znanosti, pridaju danas u hrvatskom – kao sjedištu osjećaja – postupak je isti: riječ je o metonimiji što nastaje pri „zamjenjivanju jedne riječi drugom na temelju njihove logičke bliskosti, vremenske ili prostorne povezanosti“²⁴, odnosno, u ovom slučaju, kada se zamjenjuje „dio tijela za svojstvo ili osjet“.²⁵ Razlika između hebrejskog i hrvatskog je, međutim, u tome da srce nije metonimija istih duševnih svojstava na oba jezika, nego da za nas veliki dio metonimijskih svojstava pokriva *mozak*; drugim riječima, srcu u hebrejskom semantički ekvivalent u hrvatskom nije jedna riječ, nego se nude dvije.

Dok je u znanstvenoj literaturi mnogo pisano o biblijskoj antropologiji prsnoga koša (grudi, srce, grlo) te se vrlo dobro razumije na koji način biblijski pisac kroz njih iskazuje svoje emocionalno stanje ili stanja psihe, oko uloge i značenja trbuha (בֶּטֶן) (*btn*), utrobe (מִצְפָּה) (*ma'a*) i krila (חֵיק) (*huq*) te jetre (כִּבְדָּה) (*kbd*) i bubrega (קִלְיוֹת) (*qilyot*) vrlo je malo radova.²⁶ Jedan od razloga za njihovo rijetko spominjanje u Bibliji, pa zato i slabom razumijevanje, jest u tome da je poznavanje abdominalnih organa u drevno doba bilo oskudno. Biblija navodi niz bolesti i tjelesnih nedostataka, ali u pravilu je riječ o vidljivim bolestima (npr. kožnim), ozljedama i raznim vrstama sakatosti te nema

²² Rudolf Brajčić, Srce, sabirna točka čovječanstva, *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 27 (1972.) 3, 226; usp. Harry Peck, *Harper's Dictionary of Classical Literature and Antiquities*, Harper & Brothers, New York, 1897.

²³ Usp. Johnson, 1964, 1-22 i Wolff, 1973, 10-23.

²⁴ Krešimir Bagić, *Rječnik stilskih figura*, Školska knjiga, Zagreb, 2012., 199; usp. Simeon, Rikard, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva I-II*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969.

²⁵ Bagić, 202. Na hrvatskom postoji bogata frazeologija o primarnim emocijama sa somatskim sastavnicama u sebi, a od unutarnjih organa osim srca obuhvaćeni su i jetra, žuč, krv i želudac. Usp. Barbara Kovačević i Ermina Ramadanović, Primarne emocije u hrvatskoj frazeologiji, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovje*, Vol. 42 (2016.), No. 2, 505-527.

²⁶ Izraz *krilo* nalazimo u Prop 7,9, Ps 35,13 i Ps 89,51; v. Johnson, 1964., 74.

ni naznake kirurških zahvata. Budući da se ljudsko tijelo smatralo svetim stvorenjem, svako bi, makar i medicinski utemeljeno, zarezivanje tijela bilo izrijekom zabranjeno. Naime, svaka bi kirurška intervencija nužno podrazumijevala prolijevanje krvi, što je pak bilo podložno izričitij zabrani zato što je u krvi život.²⁷

Biblijski pristup zdravstvu bio je uglavnom u domeni higijene i preventive, o čemu svjedoče brojni propisi o pranju i čišćenju te o piću.²⁸ Važna je svetopisamska iznimka Knjiga o Tobiji gdje se iznutrice ribe koriste za liječenje: "Raspori tu ribu! Spremi njezinu žuč, srce i jetra; to zadrži, a ostatak iznutrice odbaci, jer se njezina žuč, srce i jetra mogu upotrijebiti kao lijek".²⁹ Međutim, i u toj su se knjizi iznutrice osim za liječenje koristile i za egzorcizam, što je u skladu s drugim biblijskim svjedočanstvima o okultno-magijskoj praksi radi proricanja i znamenja:³⁰ „Babilonski kralj stoji na raskrižju gdje počinju dva puta, da upita proročište. On trese strijele, pita terafime, gleda u jetra“.³¹

Nadalje, u Zakonu postoji niz detaljnih opisa na koji se način žrtvene životinje trebaju secirati, pri čemu su podrobno opisani loj i bubrezi³², ali Izraelci nisu konzumirali tako izvađene unutarnje organe. Središnji dio trbušne šupljine, najopćenitije označen pojmom trbuha (רֶכֶס) ili utrobe (*ma'a* ili מַעַא), predstavljao je ne samo probavne organe nego je bio i sjedište najdubljih čovjekovih čežnji ili pak onih doživljaja koji će u mnogo navrata jasno ukazati na psihosomatsko stanje biblijskog pisca.³³

Tome je ilustrativan primjer proroka Ezekijela, kome je bio pružen svitak (knjiga) te mu je bilo naloženo ne samo da ga pojede i nji-me „nahrani trbuh“ (רֶכֶס), nego i da tim svitkom *nasiti utrobu* (מַעַא).³⁴ Dakle, ne samo da svitak stavi u usta, već da svitak tako uđe u njegovu utrobu i nutrinu na način da postane dio njega, da se Božja riječ upije kao što se hrana apsorbira u tijelu. Utrobu kao probavni trakt biblijski pisac povezuje i s mudrim ili lakomislenim i bahatim načinom života i prežderavanjem – „Pravednik ima jela do sitosti, a trbuh (רֶכֶס) (*btn*) opakih poznaje oskudicu“ ili „Svatko siti trbuh (רֶכֶס)

²⁷ Usp. Pnz 12,23.

²⁸ Usp. Slavica Dodig Biblijska medicina: o zdravlju, bolesti i smrti u Bibliji, Medicinska naklada, Zagreb, 2016.

²⁹ Tob 6,4; Kršćanska sadašnjost.

³⁰ Usp. Smitth 1964, 430.

³¹ Ez 21,26; Kršćanska sadašnjost.

³² Usp. Lev 3,3-5.

³³ Usp. Johnson, 1964, 75.

³⁴ Usp. Ez 3,3

(*btn*) plodom usta svojih, nasićuje se rodnom usana svojih“.³⁵ Za opakog i bahatog čovjeka u Jobu se tvrdi da njegov „trbuh ne zna što je dosta“; štoviše, takvome se kaže da „dok hranom bude trbuh svoj punio, Bog će na nj pustiti jarost svoga gnjeva“.³⁶

Posebno je potresan vapaj proroka Jeremije, koji svjedoči o snažnom psihosomatskom doživljaju: „Utrobo (מֵעָה) moja! Utrobo moja, bolujem, srce mi se razdire! Dršće mi duša!“³⁷ Za biblijskog pisca utroba skoro pa jednoznačno ukazuje na emocionalni nemir, strepnju ili tjeskobu. U Bibliji se abdominalni organi *grče*, *tresu* ili *drhte*; ponekad čak *vriju* ili se iz njih *puši* kao kod Joba, čija utroba u njegovim patnjama vrije: „Utroba (מֵעָה) vri (רָחַח) u meni bez prestanka, svaki dan nove patnje mi donosi“.³⁸ Utroba strepi i pjesniku Tužaljki: „moja utroba (מֵעָה) strepi, srce mi se u grudima grči (הִרְבַּד)“, ona se trese (רָגַז) i drhti (צָלַל).³⁹ Ovdje fra Silvije Grubišić prevodi, a bliže izvorniku: „sve u meni gori“, kao i u „sve u meni vrije“,⁴⁰ od glagola (הִמְרָה) - kipjeti, zapaliti se, pocrvenjeti. U očitovanju Gospodinove srdžbe prema nevjernom narodu, čuvši o jezi njegova gnjeva, prorok Habakuk upućuje molitvu za Božjim smilovanjem riječima koje su intenzivno psihosomatske naravi. Njegova je utroba uznemirena: „Čuo sam! Sva se moja utroba trese (רָגַז), podrhtavaju (צָלַל) mi usne na taj zvuk, trulež prodire u kosti moje, noge klecaju poda mnom“.⁴¹

³⁵ Izr 13,25 i 18,20; Kršćanska sadašnjost

³⁶ Job 20,20 i 20,23; Kršćanska sadašnjost. Novozavjetni pisac za takve kaže da im je bog njihov trbuh (usp. Fil 3,19).

³⁷ Jer 4,19 Kršćanska sadašnjost. U Jer 4,19b nalazi se jedinstvena sintagma (בִּי קִירוֹת qyrot libi), od קִיר (stijenka, zid). Doslovno bi to značilo: „Jao, stijenke moga srca!“ Ima i drugih mogućnosti prijevoda: „Grudi moje, grudi moje! Previjam se u boli! Puca mi srce! Buči mi nutrina!“, kako stoji u: *Biblija. Sveto pismo Staroga i Novoga Zavjeta*. Preveo Ivan Ev. Šarić. Hrvatsko Biblijsko društvo, Vrhbosanska nadbiskupija, Verbum i Naša ognjišta – Zagreb, Sarajevo, Split, Tomislavgrad (2014.).

³⁸ Job 30,27 (KS), druga je mogućnost: „Puši se u meni bez prestanka“ (Šar). Ovdje je to glagol רָחַח (kipjeti), kao u Job 41,23. U teofanijskoj božanskoj moći čini se kao da se puši iz vreloga lonca: מֵעֵי רָחַחֵי לֹא-רָמִי (Job 30,27).

³⁹ Tuž 1,20; Kršćanska sadašnjost; druga mogućnost prijevoda: „Pogledaj, Gospodine, kako mi je teško; moja nutrina gori! U grudima mi se prevrće srce“ (Šarić). מֵעָה ili מֵעָה (ma'al) je utroba u smislu trbušne šupljine i unutarnjih organa, dok se קָרַב (*qrb*) više odnosi na sveukupnu čovjekovu nutrinu, kao psihofizička danost, nego u čisto antropološkom smislu ustrojstva ljudskoga tijela.

⁴⁰ Tuž 1,20 i 2,11 prema prijevodu Franjevačka Biblija. Stari zavjet preveo i popratio razmatranjima Silvije Grubišić, franjevac. Novi zavjet preveo i popratio razjašnjenjima Gracijan Raspudić, franjevac. Naša ognjišta, Kršćanska sadašnjost, Hrvatsko biblijsko društvo, Tomislavgrad – Zagreb (2010.).

⁴¹ Hab 3,16; Kršćanska sadašnjost.

Dok je srce uglavnom sjedište viših i plemenitih osjećaja, uz poneke tjeskobne, kod nutrine i utrobe mahom je obratno. Jedan od rijetkih primjera da je utroba sjedište pozitivnih emocija uočava se kad patrijarh Jakov blagoslivlja svojih dvanaest sinova te za Josipa veli: „Bogom, Ocem tvojim, koji ti pomaže, Svesilnim koji te blagoslivlje blagoslovom ozgo sa nebesa, blagoslovom ozdo iz dubina, blagoslovom iz svih prsa (שׁוּ), iz svih utroba (רֶחֶם)“.⁴² Zaključno bi se moglo reći da se abdomen shvaćao temeljno kao sjedište tjeskobe te su u nj metonimijski smještene primarne emocije straha, jeze i gnjeva.

3. BUBREZI I JETRA – TIJELO I METONIMIJA

Funkcija bubrega i jetre, kao pročišćivača krvi, danas je dobro poznata, ne samo među liječnicima nego i među općom populacijom, no u drevno doba to nije bilo tako, nego ih se zamišljalo kao sjedište osjećaja.⁴³ O tome postoje tragovi i u hrvatskom jeziku, u izrazima poput *ići kome na jetra* ili *žučljiv čovjek*, a u Bibliji je i eksplicitno iskazano na početku makabejske pobune protiv rimske vlasti, gdje nalazimo opis gorljivosti židovskog svećenika Matatije, oca zelota Jude Makabejca. On brani Svetište od nasrtaja poganske vlasti koja je nagovarala Židove na žrtvovanje drugim bogovima. Mnogi su Židovi na to pristali, pa su nagovarali i Matatiju da prijeđe na njihovu stranu.⁴⁴ Matatija ih upozorava da se ne može poslušati kraljeva zapovijed niti skretati od pravog bogoštovlja „ni udesno ni ulijevo“. Slijedi prizor ubojstva kao očitovanje Matatijine revnosti, u prijevodu Matije Petra Katančića:

'I kako pristade govorit' riči ove, pristupi niki Žudia na očima sviuh posvetjivat' idolim' sverhu oltara u varošu Modina, polak zapovidi kralja. I vidi Matatia, i požali, i uzdertaše se bubrezi njegovi (evtro,mhsan oi` nefroi), i upali se gnjiv njegov polak suda zakona, i naskočiv' ubi ga sverhu oltara. Da i muža, kog' kralj Antiok poslao biše, koi silovaše klatvovati, ubi u isto vrime, a oltar pokvarih.⁴⁵

⁴² Post 49,25; Kršćanska sadašnjost.

⁴³ Vrlo dobar pregled problema bubrega u Bibliji i na drevnom Bliskom istoku v. u Garabed Eknayan, The Kidneys in the Bible: What happened?, *Journal of the American Society of Nephrology*, 16, (2005.), 346-347.

⁴⁴ 1Mak 2,17; Kršćanska sadašnjost; vrijedi napomenuti da je izvornik 1. i 2. Knjige o Makabejcima na grčkom.

⁴⁵ 1Mak 2,3-25 prema *Sveto pismo Starog' i Novog' zakona*. Preveo Matija Petar Katančić. Hrvatsko biblijsko društvo (2016.).

Katančić kalkira hebrejski izraz kojim se srdžba povezuje s „uzdrhtalim bubrezima“, međutim predodžba da gnjev dolazi iz bubrega – da su dakle ti organi sjedište osjećaja – neobična je i nerazumljiva bila današnjem čitatelju, zbog čega noviji prijevodi ne prevode taj izraz doslovno, nego bubreg zamjenjuju drugom riječju. U Zagrebačkoj Bibliji bubreg se neodređeno zamjenjuje „nutrinom“ („Kad to vidje Matatija, razgnjevi se i njegova nutrina uzdrhta. Pun gnjeva pravedničkog, baci se na nj i ubije ga na žrtveniku“),⁴⁶ dok Ivan Šarić izabire riječ „srce“ kao ekvivalent za „bubreg“: „Vidje to Matatija, razgnjevi se i srce mu zadrhta, obuzet pravednim gnjevom, potrči i zakla ga na žrtveniku“.⁴⁷

Budući da je očito kako u ovom ulomku nije riječ o bubregu kao organu koji obavlja određenu fiziološku funkciju, nego o sjedištu osjećaja, prevoditelji se odlučuju za metonimiju srca ili nutrine, čime se implicira da je riječ o sjedištu osjećaja, ali je prijevod učinjen tako da bude razumljiv današnjem hrvatskom čitatelju. S tim u vezi zanimljivo je prevodilačko rješenje iz Psalma 16,7, gdje se također spominju bubrezi i povezuju s čovjekovom savješću, ali ih hrvatski prevoditelji zamjenjuje sa srcem: „Blagoslivljam Gospoda koji me savjetovao. I noću moje srce opominje“.⁴⁸

Ako se glas savjesti javlja iz bubrega, onda nije neočekivano da je Bog povezan s njima. Job opisuje kako mu Božje strijele probadaju bubrege: „Oko mene lete njegove strijele, nemilice mi probada bubrege, proljeva na zemlju moju žuč.“⁴⁹ Na istome mjestu bubrege spominje i Katančić („nemilosrdno mi bubrege probode i mojom žuči zemlju žednu natopi“), dok ih fra Grubišić zamjenjuje „slabinama“: „Na nišan mene postavi; sa svih strana na me strijele sasu: u slabine bode me nemilo“. Bubrege i žuč spominje i prijevod *New Revised Standard Version*⁵⁰, ali ne i *Good News Bible*: „and shoots

⁴⁶ 1Mak 2,24; Šarić.

⁴⁷ Hrvatski biblijski prevoditelj *bubrege* prevodi kao srce, kao i velika većina engleskih prijevoda, s iznimkom *King James Version*: „when Mattathias saw, he was inflamed with zeal, and his reins trembled (1Mak 2,24)“, prema *The Holy Bible. Containing the Old and the New Testament. Authorized King James Version*. World Publishing, Grand Rapids MA (1989.).

⁴⁸ Ps 16,7; Kršćanska sadašnjost, umjesto *bubreg* kako je u izvorniku, prevodi *srce*; može se prevesti i kao *conscience*, to jest *savjest*: „I shall bless the Lord Who gave me counsel through the nights that my conscience would lash me“, navedeno prema Robert Alter, *The Book of Psalms: a translation with commentary*. Norton & Company, London, 2007.

⁴⁹ Job 16,13; Šarić.

⁵⁰ „He slashes open my kidneys, and shows no mercy; he pours out my gall on the ground“, citirano prema *The Holy Bible: New Revised Standard Version Catholic Edition*, Darton Longman and Todd, 2005.; *New Revised Standard Version*

arrows at me from every side — arrows that pierce and wound me; and even then he shows no pity“.⁵¹ Bubrezi i jetra u ovim primjerima prijevoda očito nisu shvaćeni kao sjedišta osjećaja, nego jednostavno kao organi poput svih drugih, ali nema nikakvog posebnog razloga zašto bi baš bubrezi i žuč trpjeli.

Tom primjeru usporedni su stihovi iz Izreka, gdje se govori o jetri probodenoj strelicom. Radi se o muškarcu kojega zavodi bludnica, u prijevodu Šarića:

Ode za njom, bezumnik,
kao vol kojega vode na klanje,
kao jelen koji se zaplete u mreže,
dok mu strijela ne probije jetra,
kao što ptica leti u zamku,
a ne opazi da joj se radi o životu.⁵²

Na sličan tradicionalni način ti su redci prevedeni u engleskom, s važnom razlikom: umjesto „jetre“ stoji značenjska nadređenica „entrails“, tj. iznutrice:

Right away he follows her,
and goes like an ox to the slaughter,
or bounds like a stag toward the trap
until an arrow pierces its entrails.
He is like a bird rushing into a snare,
not knowing that it will cost him his life.⁵³

Taj naizgled maleni pomak pokazuje da prevodilac ne smatra relevantnom baš jetru – tj. da jetra i nije baš jetra. Još je veći korak učinjen u prijevodu *Good News Bible*, gdje 23. redak glasi „where an arrow would pierce its heart“, tj. pogođeno je srce, dakle nema sumnje da prevodilac probodeni organ smatra sjedištem osjećaja.

je engleski prijevod Biblije koji je 1989. objavilo američko Nacionalno vijeće Crkava, a riječ je o revidiranom prijevodu *Revised Standard Version* koji je sam po sebi posuvremenjeni prijevod *American Standard Version*. Općenito se smatra filološkim prijevodom koji mjestimice odstupa od doslovnosti kako bi točnije prenio smisao.

⁵¹ Citirano prema *Good News Bible*. The Bible Societies – Collins (2004.). To je engleski prijevod Biblije koji se 1966. pojavio u izdanju Američkoga biblijskog društva kao prijevod Novog zavjeta, dok je Stari zavjet objavljen 1976. Njegove verzije postoje na mnogim jezicima, a općenito se smatra prijevodom usmjerenim na poruku te tipično odstupa od doslovnosti.

⁵² Izr 7,22-23; Katančić i Kršćanska sadašnjost također spominju jetru.

⁵³ *The Holy Bible: New Revised Standard Version Catholic Edition*.

Što se jetre tiče, postoji pomalo nejasan redak u Psalmu 7, koji se ubraja u tzv. samoproklinjalačke psalme, u kojima psalmist ispovijeda da je nedužan progonjen, pa veli ovako: „ako to učinih, ako je nepravda na rukama mojim ... neka mi dušmanin progoni dušu i zgrabi je, neka mi život u zemlju satre i jetru u prašinu baci“⁵⁴. Neki engleski prijevodi za jetru ovdje imaju *dušu* (*soul* – *New Revised Standard Version*, primjerice). Od hrvatskih prijevoda *jetru* kao *slavu* prevodi, npr. Antun Vranić, na kajkavskom književnom jeziku (tj. kao *diku*): „Naj pregnanja neprijatelj dušu moju i naj nju zadobi; i naj na zemlju potlači življenje moje i diku moju na prah naj obesori“.⁵⁵ Slično je i u prijevodu na gradišćansko-hrvatski jezik, gdje stoji *čast*: „neka zagazi u zemlju moj život i čast moju neka hiti u blato“.⁵⁶ U prevodilačkim praksama, očito, postoje različiti pristupi prevodenju bubrega i jetre – s jedne se strane prevodi doslovno riječ za organ, a s druge se organ shvaća figurativno (metonimijski) te se potom daje tumačenje za tu metonimiju koje, međutim, nije utvrđeno i usuglašeno.

4. PRONICANJE BUBREGA I SRCA

U Mudr 1,6 spominje se da Bog „proniče bubrege“ grešnika, prema prijevodu Kršćanske sadašnjosti:

Jer mudrost je duh čovjekoljubiv,
ali hulniku neće oprostiti njegovih riječi,
jer Bog proniče bubrege njegove,
istinski mu srce nadzire
i sluša njegove riječi.⁵⁷

Uočljivo je da se odmah nakon bubrega spominje srce, a tako prevodi i Katančić: „Blagostiv bo je duh mudrosti, i neće oslobodit' zloreka od usnah svojih: budući bubregah njegovih svidok je Bog, i serdca njegovog' iskaoc je pravi, i jezika njegovog' slišaoc.“ Međutim,

⁵⁴ Ps 7,4-6; Kršćanska sadašnjost; Šarić umjesto *jetre* ima *čast*: „Tada neka neprijatelj goni moju dušu i neka je stigne, nek prezre na zemlji život moj i neka moju čast pusti prašini.“

⁵⁵ Citirano prema izdanju *Psalmi. Prijevod Antun Vranić. 1816. Prvotisak*. Biblijski institut, Centar biblijskih istraživanja i Hrvatsko biblijsko društvo, Zagreb, 2017.

⁵⁶ Citirano prema izdanju *Psalmi na gradišćansko-hrvatskom jeziku*. Preveli Augustin Blazovich, Stefan Geosits i Branko Kornfeind. Biblijski institut – Centar biblijskih istraživanja, Zagreb, 2018.

⁵⁷ Knjiga je Mudrosti u izvorniku pisana grčkim, a ne hebrejskim jezikom.

Šarić, za kojeg je uočljivo da se uglavnom doslovno drži izvornika, ne spominje bubreg:

Jer je mudrost duh naklonjen čovjeku.

Ali hulitelja ne ostavlja nekažnjena zbog njegovih riječi,
jer je Bog svjedok njegove nutrine,
istiniti istraživač njegova srca
i slušalac njegovih govora.

Bubreg je zamijenjen neodređenom „nutrinom“ koja se može odnositi na unutarnje organe, ali i na unutarnji duševni život. *New Revised Standard Version*, koji je također često doslovan, umjesto „bubreg“ stavlja „inmost feelings“ – najdublji osjećaj.⁵⁸ *Good News Bible* dvojestvo osjećaja i srca zamjenjuje dvojestvom „osjećaja i misli“⁵⁹ – što znači da se u oba slučaja bubreg smatra metonimijom osjećaja, a u jednom od ta dva srce se shvaća kao sjedište misli: Bubreg kao objekt Božjeg interesa pojavljuje se tipično u Psalmima⁶⁰, primjerice u Psalmu 7,10b:

„Bože, koji pretresaš srca i bubrige“⁶¹

„Motreć serdca i bubrege, Bože“⁶²

„Ti koji ispituješ srca i bubrege“⁶³

„Bože koji poničeš srca i bubrege“⁶⁴

Prijevod Starog zavjeta na grčki, Septuaginta, hebr. *kilyot* redovito prevodi s nefro,j (bubreg).⁶⁵ No ako je to doista samo tjelesni organ koji nema nikakvu ulogu u duševnom životu, odakle onda glagoli pretresanja, motrenja, ispitivanja i promicanja – te su aktivnosti povezane s bubrezima razumljive samo ako bubreg zapravo nije bubreg, nego organ koji osjeća. Dok se u starijim prijevodima čuva izvorna riječ bubreg, uočljivo je da se u novijima zamjenjuje srcem:

„Jer ti ispituješ srca i utrobe, Bože pravedni“⁶⁶

⁵⁸ „Because God is witness of their inmost feelings, and a true observer of their hearts, and a hearer of their tongues.“

⁵⁹ „Wisdom is a spirit that is friendly to people, but she will not forgive anyone who speaks against God, for God knows our feelings and thoughts, and hears our every word.“

⁶⁰ Bubrezi se spominju u nizu psalama: 7,10; 26,2; 73,21; 139,13.

⁶¹ Vranić, 1816. - 2017.

⁶² Katančić.

⁶³ Šarić i Raspudić imaju identično rješenje.

⁶⁴ Kršćanska sadašnjost.

⁶⁵ O bubrezima vidi Berković, 2019.

⁶⁶ Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta. Preveo Stari zavjet Gj. Daničić. Novi zavjet preveo Vuk Stef. Karadžić. Pregledano izdanje. Biblijsko društvo, Zagreb, 1973.

„Ti ispituješ namjere i srca pravedni Bože“⁶⁷

„Pravedni Bože, koji iskušavaš srca i duše“⁶⁸

Razlog je za tu zamjenu u tome što se danas u hrvatskom jeziku središte i sjedište intenzivnih i burnih emocija ne nalazi u bubrezi-
ma, nego u srcu. U Bibliji postoji niz redaka u kojima se spominju
unutarnji organi povezani s osjećajima tjeskobe, kao u već navede-
nom Job 16,13:

„Smiluj mi se, Gospodine, jer osjećam tjeskobu, u žalosti mi se
muti pogled oka, mrači mi se duša i utroba“⁶⁹

„Zašto svoje lice skrivaš, zašto zaboravljaš našu nevolju i
potlačenost? Jer naš se život u prašinu raspao, i utroba בֶּטֶן (*bṭn*)
nam se uz zemlju prilijepila“⁷⁰

„Klonule su mi oči od suza, nutrina mi je potresena; jetra כִּבְד
(*kbd*) mi se prosula po zemlji zbog uništenja mog naroda; djeca i
dojenčad izdišu po gradskim trgovima“⁷¹

U svim navedenim redcima abdominalni organi, tj. bubrezi i
jetra, povezani su s osjećajima žalosti, ljutnje i frustracije – a također
je i čitav abdomen povezivan s tjeskobom. Budući da mi danas te
osjećaje figurativno smještamo u srce ili dušu – te u neku neodređe-
nu nutrinu – prevoditelji su nastojali riječ *bubreg* ili *jetra* iz izvorni-
ka zamijeniti kojom drugom riječju, kako bi jasnije prenijeli misao
i osjećaj izvornika, a da pri tome ima kolebanja vidjelo se pri uspo-
redbi prevođenja jetre u Psalmu 7.

U svom klasičnom djelu Pedersen mnoge organe, tako i organe
utrobe, kod biblijskog pisca uzima bilo kao naznaku duše (osobe)
ili kao metonimiju za cijelu ljudsku osobu. On zaključuje da „pone-
kad biblijski izraelitski autori spominju tijelo, gdje bismo mi možda
naravnije očekivali govor o duši“ (177), a izričito tvrdi da se „jetra
spominje kao denotacija duše“ (174).⁷² Međutim, takvo pojednosta-
vnjeno gledište negira zbiljnost organa te ne objašnjava niz primjera
iz Biblije, od kojih su neki navedeni i u ovom radu, da se u naravi
iskustava i emocionalnih stanja radi i o psihosomatskim efektima.
Nipošto se ne može raditi samo o metonimiji kada psalmist biva

⁶⁷ Grubišić.

⁶⁸ Šarić.

⁶⁹ Ps 31,10; Kršćanska sadašnjost.

⁷⁰ Ps 44,25-26; Kršćanska sadašnjost.

⁷¹ Tuz 2:11; Kršćanska sadašnjost.

⁷² Johannes Pedersen, *Israel: its life and culture, vol.1*; OUP, London, 1926.

ogorčen i ožalošćen u srcu te osjeća bol probodenih bubrega: „Kad je gorčina izjedala moje srce i bol probadala moje bubrege (קִיִּיִן)“⁷³.

Wolff dobro primjećuje kako su u Starom zavjetu, uz srce, bubrezi najvažniji od unutarnjih organa. On spominje pojavljivanje bubrega 31 puta; zanimljivo je da se od tog broja bubrezi čak 18 puta pojavljuju u kontekstu žrtvovanja i žrtvenih životinja, uz poseban tretman da se, zajedno sa jetrom izvade iz žrtvene životinje prije no što se ova prinese kao pričesna žrtva: „Od žrtve pričesne, kao žrtvu paljenu, neka prinese loj što omotava drobinu, sav loj što je oko drobine; oba bubrega i loj što je na njima i na slabinama; pa privjesak s jetre: neka i njega s bubrežima izvadi.“⁷⁴

Bubrezi i srce u tjelesnom smislu mogu osjećati bol, pa će psalmist u Ps 73 usred svog dubokog životnog razočaranja reći: „Kad je gorčina izjedala moje srce i bol probadala moje bubrege.“⁷⁵ No unutarnji organi shvaćaju se i kao metonimi, zbog čega je uočljiva tendencija da biblijski prevoditelji utrobu zamjenjuju grudima, što znači da se osjećaji premještaju iz bubrega i jetre u srce ili dušu. S druge strane, postoji i niz prijevoda na hrvatski jezik u kojima se doslovno prevode jetra ili bubreg, pa ne postoji konsenzus o tom pitanju. Upadljivo je, nadalje, da se bubreg često spominje u paru sa srcem, za koje je već rečeno da je jedan od sržnih biblijskih pojmova. Primjerice Ps 16,7:

„Blagoslivljam Jahvu koji me svjetuje
te me i noću srce opominje.
Jahve mi je svagda pred očima;
jer mi je zdesna, neću posrnuti.
Stog' mi se raduje srce i kliče duša,
i tijelo mi spokojno počiva“⁷⁶

U izvorniku se ovdje u 7. retku ne spominje srce, nego bubrezi, te bi prvi navedeni stih morao glasiti: „Blagoslivljam Gospodina koji me savjetuje, također me i noću moji bubrezi opominju.“ Dok se raspravlja o bubrežima i jetri kao o sjedištima osjećaja, ne smije se zaboraviti da su ti organi u prošlosti, kao i danas, bili podložni i praviim bolestima, u pravilu upalnim – a da su bile i češće nego danas jer bi im postanak u drveno doba mogao biti tuberkulozne prirode.⁷⁷ Mi, stoga, ne smijemo isključiti da je psalmist doista osjećao bolo-

⁷³ Ps 73,21; Kršćanska sadašnjost.

⁷⁴ Lev 3,3-4; Kršćanska sadašnjost.

⁷⁵ 73,21; Šarić.

⁷⁶ Ps 16,7-9; Kršćanska sadašnjost.

⁷⁷ Mirko Dražen Grmek, *Bolesti u osvjetlavanju zapadne civilizacije*. Globus, Zagreb, 1989.

ve u bubrezima, a da ih je shvaćao, budući da su bubrezi bili važan organ unutarnjeg života, kao Božji znak – jer je biblijski čovjek sve primao od Stvoritelja, pa tako i zdravlje i bolest.⁷⁸

Iako su biblijski redci u kojima se bubreg spominje malobrojni, pa je zbog toga teško donijeti pouzdan zaključak, uočljivo je da se često pojavljuje par srce-bubreg; kod Jeremije nalazi se čak triput: Jer 11,20 17,10, 20,12. Prvi od tih primjera, u Šarićevu prijevodu, glasi: „Gospodine nad vojskama, ti sudiš pravedno i ispituješ bubrege i srca!”⁷⁹ No i u nekim engleskim prijevodima nema bubrega: „But you, O Lord of hosts, who judge righteously, who try the heart and the mind”⁸⁰, a u nekima nema ni srca: „Almighty LORD, you are a just judge; you test people’s thoughts and feelings.”⁸¹ Prvi engleski prijevod “bubreg i srce” prevodi kao “srce i um”, a drugi “misao i osjećaj” – što znači da se bubreg i srce razumije kao dvije komplementarne polovice čovjekova duševnog života. Drugi od navedenih primjera iz Proroka Jeremije glasi: „Ja, Gospodin, istražujem srce, ispitujem bubrege, da naplatim svakome prema njegovim putovima, kako zaslužuju njegova djela”.⁸² *New Revised Standard Version* ponovno nema bubreg, ali ima srce – međutim, riječju „srce“ preveden je „bubreg“, a „srce“ iz izvornika prevedeno je kao „um”⁸³. Različite prevodilačke prakse engleskih i hrvatskih prijevoda vidljive su i u trećem primjeru iz Jeremije: „O Jahve nad Vojskama, koji proničeš pravednika i vidiš mu bubrege i srce”⁸⁴, što stoji nasuprot sljedećem: „O Lord of hosts, you test the righteous, you see the heart and the mind”⁸⁵.

Par bubreg/srce ponavlja se i na početku Otkrivenja⁸⁶ te ga tradicionalni prijevodi čuvaju: „i znati će sve skupštine, da sam ja izvidjajuć’ bubrege, i serdca: i dati ću svakom’ od vas polak dillah

⁷⁸ V. Slavica Dodig, *Biblijska medicina: o zdravlju, bolesti i smrti u Bibliji*, Medicinska naklada, Zagreb, 2016.

⁷⁹ Jer 11,20; Šarić.

⁸⁰ *New Revised Standard Version*.

⁸¹ *Good News Bible*.

⁸² Jer 17,10; Šarić, a analogni su prijevodi Kršćanske sadašnjosti i Katančića; da su bubrezi na tom mjestu „sjedište osjećaja kao što su (...) ojađenost, volja i svijest” smatraju i u Jean Chevalier i Alain Gheerbrant, *Rječnik simbola*, Matica hrvatska, Zagreb, 1989., 66.

⁸³ „The Lord test the mind and search the heart, to give to all according to their ways”, prema *New Revised Standard Version*. Isto ima i *Good News Bible*: „I, the LORD, search human minds and test human hearts.”

⁸⁴ Job 20,12; Kršćanska sadašnjost.

⁸⁵ Job 20,12; *New Revised Standard Version*.

⁸⁶ „Ja sam Onaj koji istražuje bubrege i srca”, Otk 2,23; Kršćanska sadašnjost.

svoih”,⁸⁷ odnosno: “Tada će znati sve Crkve da sam ja onaj koji ispi-tuje bubrege i srca, i dat ću vam svakome po vašim djelima”⁸⁸. Kao i u dosad analiziranim primjerima prijevodi *New Revised Standard Version* i *Good News Bible* par bubreg/srce shvaćaju kao metoni-miju te ga prevode kao “umove i srca”, odnosno kao “misli i želje”: ‘I am the one who searches minds and hearts, and I will give to each of you as your works deserve’⁸⁹, odnosno “I am the one who knows everyone’s thoughts and wishes”⁹⁰.

Iako se čini da je jednostavno i logično zamijeniti bubreg sa srcem u prijevodu, time se narušava struktura izvornika: jer ako je bubreg preveden kao srce, što onda znači srce? A srce i bubreg nisu isto, što vidimo iz toga da se spominju u paru, i to više puta:

Istraži me, Gospodine, i iskušaj me,

pročisti moje bubrege i srce⁹¹

Kad mi je srce bilo ogorčeno, i bubrezi probodeni,

ponašao sam se kao luđak i nisam razumio⁹²

Kako je navedeno, iz znanstvene literature već je poznato da je srce središte duševnih sposobnosti, s tim da bi se moglo reći kako obuhvaća misli i pretežno plemenitije osjećaje. Iz analize u ovom radu razvidno je da su u bubrezima smješteni snažniji osjećaji – tje-skobe i ljutnje. Imajući to u vidu, navedeni stihovi, u kojima srce i bubreg dolaze u paru, mogli bi se shvatiti kao komplementarnost, kao govor o cjelini čovjekova duševnoga stanja kroz spominjanje dviju oprečnosti – razuma i osjećaja. Iskazivanje cjeline kroz nje-zine dijelove veoma je često u Bibliji, već od prvog njezina retka, u kojem stoji da je Bog stvorio nebo i zemlju; nebo i zemlja tako su dvije polovice svega koje sve obuhvaćaju, što je postupak poznat kao *merizam*, odnosno „literarna figura koja se pojavljuje onda kad pisac, odnosno pjesnik dijeli ili raščlanjuje jednu cjelinu na dijelo-ve“.⁹³ Za merizam – koji kao važan biblijski stilski postupak bilježi i Škarić – Vidović naglašava da se radi o izričaju koji „sveukupnu

⁸⁷ Katančić.

⁸⁸ Šarić.

⁸⁹ *New Revised Standard Version*.

⁹⁰ *Good News Bible*.

⁹¹ Ps 26,2; Kršćanska sadašnjost.

⁹² Ps 73, 21-22; Kršćanska sadašnjost.

⁹³ Prema Rebiću merizam nalazimo u parovima Bog+čovjek, kralj+čovjek ili, čovjek+životinja: „Ta figura najčešće se pojavljuje u pjesničkim dijelovima Staroga zavjeta, i to u Psaltiru, a često i u izvanbiblijskim tekstovima, osobito u onima koji su pronađeni u Raš eš-Šamra (stari Ugariti).“ Navod prema recenziji Adalberta Rebića, *Bogoslowska smotra*, 48/3-4, 343-344, djela J. Krašovca *Der*

stvarnost“ figurativno izriče „spominjanjem dviju krajnosti“⁹⁴. Srce i bubreg, kao sjedišta misli i osjećaja, visokog i niskog, plemenitog i požudnog, optimističnog i tjeskobnog, upravo su takav par te bi ga bilo moguće shvatiti kao figuru cjelovitog čovjekova umnog i emotivnog života.

ZAKLJUČAK

U ovom se radu, navođenjem primjera iz prijevoda različitih tipova, ukazuje na važnost biblijskog leksika povezanog s abdominalnim organima. Uočeno je da se hebrejske riječi za bubrege i jetru u prijevodu Biblije na hrvatski – kao, uostalom, i na druge jezike – ne prevode uvijek doslovno, nego se katkad prevedu figurativno. Semantička i traduktološka analiza tih prijevoda pokazala je da se bubrezi općenito shvaćaju kao sjedišta srdžbe i gnjeva, dok se jetra povezuje s osjećajima tjeskobe i straha.

Sve je u vezi s tijelom veoma važno za razumijevanje Biblije pa tako i iskazi o unutarnjim organima. Antropološka dimenzija značajna je za izražavanje religijskog iskustva, a u Svetom pismu, napose u poetskim i proročkim žanrovima, abdominalni organi imaju važnu ulogu. Iako oni postoje u svojoj biološkoj danosti i fiziološkoj funkciji, smatra ih se sjedištem dubokih, iako negativnih osjećaja, dok se radost i zadovoljstvo najčešće ipak povezuju sa srcem.

Religija se ne može svoditi samo na „intelektualne operacije“⁹⁵ jer se emocionalni aspekt religijskog iskustva umnogome oslanja i na psihosomatiku. Komunikacija emotivnih stanja uz neposredne verbalne iskaze ima i neverbalni aspekt – kako u gestama tijela i udova, tako i u opisima stanja čovjekove utrobe. U biblijskog Izraelca dijelovi tijela u funkciji su iskazivanja emocionalnoga stanja, vjerskog ushita ili neizvjesnosti i dvojbenosti. Što se tiče unutarnjih organa, o duševnom životu svjedoči srce, s mislima i plemenitim osjećajima, ali i abdominalni organi kao sjedište strepnje i nemira.

Iako su, po svemu sudeći, bubrezi i jetra metonimijska sjedišta osjećaja, biblijski pisac, napose psalmist, govori i o psihosomatskim aspektima emocionalnih stanja. Zbog toga je u opisima i ulozi organa utrobe u biblijskom diskursu, osobito poetskom, ponekad teško

Merismus im Biblisch-Hebräischen und Nordwestsemitischen objavljena u *Biblica et Orientalia* 33 (1977.), Biblical Institute Press, Rim.

⁹⁴ Marinko Vidović Škarićevo Sveto pismo. Izuzetnost pothvata i neka rješenja u uvodima i komentarima, *Crkva u svijetu*, 38 (2003.), br. 4, 501-530, 521.

⁹⁵ William James, *Raznolikosti religioznog iskustva*, Naprijed, Zagreb, 1990., 296.

razlučiti radi li se o metonimiji ili se doista nešto zbiva i na fiziološkoj razini. Biblijski pisac, naime, često svjedoči fizičkoj muci, boli ili tjeskobnoj mučnini u želucu. Takve nedoumice odražavaju se i u prijevodima, jer se uočava da neki prevodioci organe prevode doslovno, a drugi ih zamjenjuju metonimijama.

Poseban problem predstavlja uparivanje bubrega i srca, zbog čega dolazi do tendencije u prijevodima da se njihova povezanost shvati figurativno, kao merizam koji obuhvaća cjelokupnost čovjekova razmišljanja i osjećanja. Pri tome je uočljivo da prijevodi usmjereni na očuvanje gramatičkih struktura i leksika izvornika bubrega i jetru prevode doslovno, dok prijevodi usmjereni na poruku češće izabiru prevođenje figure. No u tome nema dosljednosti – i filološki prijevodi, koji teže doslovnosti, katkad unutarnje organe ne prevode doslovno, nego ih shvaćaju kao metonimije osjećaja, dok se u dinamičkim prijevodima katkad zadržavaju izvorne riječi za njih. Izbor nije jednostavan i uvijek se nešto dobije, a nešto gubi: zadržavanje izvorne riječi za organ čuva mogućnost da je biblijski pisac doista trpio određene tjelesne bolove u određenom dijelu tijela, što se gubi ako se konkretni organ prevodi apstraktnim osjećajem; međutim, istina je i da je izraz „Bog proniče srca i bubrege“ nerazumljiv ako to zapravo znači da Bog ispituje misli i osjećaje, dakle obuhvaća čovjeka u cjelini. Pokazuje se da razni prijevodni pristupi donose razne prednosti za čitatelja te da je poželjno imati više biblijskih prijevoda kako bi se svetopisamska poruka dublje i bolje obuhvatila.

FIGURATIVE USE OF KIDNEYS AND LIVER: METONYMY AND MERISM IN CROATIAN TRANSLATIONS OF ABDOMINAL ORGANS IN THE BIBLE

Summary

This work emphasizes the importance of human abdominal organs in biblical vocabulary of the source texts, and in Croatian Bible translations. Hebrew words for kidneys and liver as found in the original biblical texts, Croatian translations, and other languages rarely translate literally. Often they would be paraphrased figuratively which may cause semantic and translational debates over these terms. Clearly, abdominal organs play an important role in the biblical texts, whether in their physiological functions, but also as the seat of the deepest emotions. Kidneys, liver and gall-bladder have been frequently linked with the emotions of anger and

wrath. Kidneys and liver particularly reflect the psychosomatic emotional states of the biblical author. Therefore, many biblical texts where we find those organs are not translated literally but rather as metonymy for those emotions. The original texts often bring the pair kidneys/liver together and in its figurative translations they become a merism which covers the entire emotional and mental state of a human being.

Key words: Bible, abdomen, heart, metonymy